

STUDIA POLITICA. ROMANIAN POLITICAL SCIENCE REVIEW, vol. VIII, nr. 2, 2008 prezintă articole axate pe finalitatea ideologică, propagandistică a regimului comunist din România și pe evoluția culturii politice românești înainte și după 1989.

Elocvente, în acest sens, sunt studiile: „Moartea comună în România” (Mihaela Grancea); „Actorii și strategii de producere a discursului naționalist în timpul regimului Ceaușescu” (Alina Pavelescu).

Prinul studiu este o dezvoltare a articoului autoarei „Aspecte ale analizei monumentelor funerare din perioada comună”, apărut în lucrarea *In media res. Studii de istorie culturală*, Andi Mihalache, Adrian Ciofăncă (coord.), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007. Dupa ce demonstrează întregul complex de strategii și mecanisme folosite de aparatul de partid în redelinirea mărcilor identității sociale a poporului român (naționalizare, cooperativizare, politici de control social și de omogenizare a societății), decodifică și demisifică discursul religios despre moarte și ritualurile comemorării morții. Pentru marxiști, „moartea comună”, ca variantă a „morții democratice”, era un produs al discursului politic, un segment de ideologie, o aplicație a conceptelor fraternaliste și egalitariste, mijloc/prilej de a cultiva solidarități specifice proiectului comunist internaționalist și/sau național-comunist. Orice demers comemorativ se desfășura (emblematic) sub patronajul ideologic-discursiv al „eticii de stat”, determinând individul să minimalizeze „moartea obișnuită, comună” și să cada în ritualism, mimarea asumării care, în fapt, era doar conformism și alienare. „Moartea comună” este prezentată sub diversele ei forme de manifestare, însoțită de o simbolistică specifică, în diverse etape de consolidare a regimului comunist: „etapa de tranziție” (1945-1947); etapa sovietizării masive sau a „stalinismului integral” (1948-1953); etapa dezghețului „poststalinist” (1953-1968); epoca eroilor comunist în societatea multilateral dezvoltată (1968-1989). Prin represiune, ideologizare și manipulare a memoriei colective, regimul totalitar a fabricat ceremonii laice, noi mitologii cu privire la eroii comuniști și mesianici, lansându-și astfel propriul proiect socio-politic și axiologic. La construcția nouului „pantheon” comunist și-a adus aportul și o parte a intelectualității de stânga, presa de partid și presa literară aservită regimului. Ei au metamorfozat, prin „limba-jul de lemn”, discursul oficial comemorativ funerar, utilizând stereotipii de limbaj cu o frecvență mecanică ce viza, uneori, patologicul „Moartea liderului”, a membrilor marcanți ai aparatului de partid sau a liderului de sindicat s-a transformat în lantul care rea-

liza unitatea de nezdruncinat în jurul Partidului. Autoarea concluzionează: ideologizarea morții, „imaginarea morții comuniste” sunt operații care au făcut parte din sistemul de satisfacere a nevoii de legitimitate a regimului comunist.

În această linie se înscrie și articolul „Actorii și strategiile de producere a discursului naționalist în timpul regimului Ceaușescu”, investigat de Alina Pavelescu. Pornind de la constatarea că P.C.R. nu poate fi considerat singurul responsabil pentru instrumentalizarea naționalismului din interior în România comună, studiul prezintă strategiile de fabricare a discursului naționalist în care o parte a intelectualității, considerată „master symbol”, a constituit „forță” prin care Partidul naționii a acționat pe acest teren ideologic. Punctul de întâlnire între modalitățile directe și indirecte de construire al discursului naționalist coincide, în cazul României, cu punctul de întâlnire între proiectul marxist-leninist, care constituie fundamentalul ideologic al P.C.R., și cultura politică pre-comunistă care a structurat credințele și valorile societății române, în ansamblu, modul în care s-a produs această întâlnire nu relevă decât faptul că acest proces face parte dintr-un proiect predeterminat: Partidul lansează direcțiile ideologizării în stil românesc și actorii politici preiau acest mesaj, adaptându-se la noile reguli ale jocului politic în maniera lor specifică. Mesajul inițial este astfel reformulat de către instanțe intermediare încât efectele acestei opțiuni nu au putut să întotdeauna controlate de instanța primară. Selectarea valorilor tradiționale de recuperat, apanajul inalienabil al monopolului ideologic al P.C.R., devine un teren disputat de către forțele multiple, interconectate, acționând, adesea, concurențial. Rezultatele finale obținute nu au șosă întotdeauna acceptate de puterea dominantă. Dacă domeniul discursului „explicit” era sensibil, mai puțin influențat de echilibrul fragil al voințelor participanților la acest joc de putere, discursul „implicit” a constituit terenul privilegiat în care s-au manifestat tensiunile, contradicțiile și fragilitățile comunismului naționalist român. Din această perspectivă, doar două raționamente, complementare unul altuia, se desprind din analiza realizată în acest studiu: pe de o parte, principalii săi subiecți „interesați” dovedesc o transgresiune a unor teme aparținând până atunci registrului de discurs „implicit” în discursul „explicit” al comunismului naționalist; de cealaltă parte, structura și manierele lor de a acționa fac proba voinței unei părți din conducerea P.C.R., în general, și a familiei Ceaușescu, în particular, de a elimina orice actor al rețelei — înțelegând aici și securitatea — și orice eventuală autonomie

susceptibilă de a amenința monopolul regimului ceaușist asupra producției discursului naționalist prin crearea unui „grup de atitudine simulată” care ar permite accesul Partidului la rețelele de influență directă asupra mediilor profesionale, considerate esențiale pentru funcționarea lor. De o parte, se află grupul lui Ilie Ceașescu, ce avea de înfruntat, întotdeauna, rezistența tacită a membrilor săi, ce proveneau din medii profesionale diferite; armata și istoriografia civilă, de celeală parte. În opoziție, autoarea prezintă influența exercitată de membrii grupului de la *Săptămâna* și ai Cenaclului „Flacără” în promovarea unui discurs naționalist radical în anii '70-'80, dar care s-a făcut cu acordul familiei Ceaușescu, până în anii '85.

Examinarea istorico-sociologică a interrelației „cultură politică” și „cultură civică”, importanța sa în funcționarea unei societăți democratice, este tema propusa de Dragoș Dragoman în studiu său: „Cultura politică a României urbane”. Trecând în revistă evoluția definițiilor conceptualui de „cultura civică”, de la sensul ei clasice în viziunea lui G.A. Almond și Sidney Verba („bunul cetățean”), la cel modern, așa cum apare în literatura de specialitate (Samuel Barnes, Max Kaase, Pippa Norris, Robert D. Putnam, Mark Moré Howard, Michel Crozier, Samuel Huntington și alții), autorul constată: toate definițiile pun un accent deosebit pe activismul politic, diferit de registrul convențional cunoscut (simplul act electoral, apărțenia la un partid politic, mișcări sindicale, asociații religioase); cultura civică actuală include un registru mai difuz de proteste și activități contextuale *ad-hoc* (de ex., noile mișcări sociale, rețele transnaționale sau activismul pe INTERNET). „Cultura civică”, precizează autorul, reprezintă un melanj de cunoștințe cu privire la sistemul politic și al sentimentelor față de acesta, care îndrumă cetățenii către comunicare politică, cooperare socială, partizanat politic, competență și, în final, către acțiune politică. Ea redă încrederea în posibilitatea pe care o au cetățenii de a influența și controla elitele politice, în posibilitatea participării democratice. Ea orientează cetățeanul către activismul orientat spre „bunurile publice” care ar exprima cel mai bine spiritul civic, detașat de spațiul privat ingust. Parafrazardu-l pe Daniel Barbu („*Apologia lui Protagoras*”, în *Studia Politica*, vol. 5, nr. 4, 2005), studiu reliefază faptul ca românii nu înțeleg, încă, caracterul civic al „bunurilor collective” printre care și politica. Din prelucrarea datelor obținute în urma sondajului realizat de Gallup (România), septembrie 2005, la cererea Fundației pentru o Societate Deschisă, pe un eșantion reprezentativ pentru populația majoritar urbană a României, cu eroare de 2,1%, autorul desprinde drept concluzii: nivelul scăzut la care se prezintă cultura civică; cetățenii orașelor românești sunt mai puțin orientați din punct de vedere cognitiv și afectiv către sistemul politic guvernant; mai mult de jumătate din populația urbană nu cunoaște numele unui deputat sau senator ales în departamentul lor; competența politică subiectivă a cetățenilor

urbani, sursă de control a celor aleși și de acțiune politică, este diminuată atât din punct de vedere educational cât și al participanților la fluxul comunicării politice. Pentru ca o comunitate politică să funcționeze — după alienarea comunistă — trebuie să-și revalorizeze „spațiul public”. Fără o cultură civică solidă, competenții de astăzi nu vor fi decât „neghiobii de mâine”, într-o societate lipsită de justiție și solidaritate.

Rezolvarea problemelor privind integrarea minorității maghiare în România postcomunistă din perspectiva constructivistă constituie axa principală a studiului propus de Levente Salat în „Are Members of the Hungarian Minority in Romania Part of the Romanian Political Community?”. Deși situația minorității maghiare din România după '89 s-a îmbunătățit semnificativ în multe privințe, interesele conflictuale ale celor două comunități nu au putut fi reconciliate; opțiunile românilor și maghiarilor privind subiectul integrării politico-administrative continuă să se deosebească în termeni esențiali. Analiza întreprinsă de autor conduce la concluzia, parafrazând-o pe Elizabeth Frazer („The Problems of Communitarian Politics. Unity and Conflict”, Oxford University Press, 1999), că există o interpretare „subțire” a conceptului de comunitate politică românească, dar calificabilă. Dacă luăm în considerare versiunea „groasă” a semnificației pe care termenii de structuri identitare și strategii etnopolitice îi prevalează, întreaga comunitate a cetățenilor Români, care include și membrii minorității maghiare, nu îndeplinește criteriile unei comunități politice ideale din diverse motive. Articolul ridică o serie de interrogații: pe ce se bazează minoritatea maghiară din România în a se considera parte a comunității politice? Poate fi considerată comunitatea politică românească „finalizată și completă”? Sună dispuse elitele politice în a trece pe agenda de lucru a UE aspecte privind evoluția și dezvoltarea relațiilor româno-maghiare, ca și ceea a relațiilor româno-moldovenești?

Un studiu separat consacrat viitorului implicării creștinilor în politică este propus de Radu Carp în „Creștinism și democrație. Un posibil model de teorie și acțiune politică?” Potrivit teoriei lui Kess Van Kersbergen („Social Capitalism. A Study of Cristian Democracy and the Welfare State”, London and New York, 1995), modelul de capitalism social, esența proiectului democrației creștine, s-a dezvoltat în condițiile statului-națiune și și-a dovedit virtuțile în Occident, într-o perioadă care se apropie de sfârșit. Pe de altă parte, constatăm că acest model de capitalism social, bazat pe valorile etice deduse din morală creștină, assimilat de Biserica Catolică și Bisericile Protestante, nu a fost pe deplin valorificat în interiorul ortodoxiei. Dificultatea partidelor care acceptă un rol pentru creștinism în cadrul democrației nu este legată de avansul sau declinul secularizării în Europa, ci încă de o criză a reprezentării, fenomen cu care sunt confruntate în prezent toate ideologiile. Partidele politice nu mai pot alătră certitudine pe cîine

reprezintă și asistăm la declinul tipului de partid din secolul XX care avea drept principala funcție intermedierea între societate și stat. Viziunea creării unui model democratic de acțiune politică bazat pe valoările creștine și având drept scop o mai bună adevarare a politicului la social, este insuficient explorată în Ortodoxia română. Autorul nu și-a propus să analizeze motivele îndelungării inadecvării — care subzistă sub alte forme, mai evolute, și în prezent — a implicării creștinilor în politică precum și a unei prezențe fragile a reflecției pe marginea acestui subiect pentru întreg spațiul ortodox, ci s-a mărginit la prezentarea unor cazuri tipice pentru evoluțiile politice din spațiul românesc: reflecția despre creștinism, națiune și democrație, așa cum apare la începutul anilor '20 în Cercul de Studii Social Creștine care publică revista *Solidaritatea*; reflecția despre creștinism, națiune și democrație în viziunea Părintelui Dumitru Stăniloae și a Mitropolitului Nicolae Bălan, în prima jumătate a secolului XX; reflecția politică dezvoltată în perioada 1945-1947, sub influența gândirii personaliste a lui Jacques Maritain sau Emmanuel Mounier, manifestă în colecția de studii *Problemele timpului*; con-

tribuția autorilor români la dezvoltarea unei solide reflecții asupra relației dintre creștinism și democrație în cadrul „Mișcării Europene“ (1948) în perioada de început a integrării europene (George Ciorănescu, Grigore Gafencu, Augustin Popa); reflecția despre creștinism și democrație în spațiul public din România postcomunistă; creștinism și democrație la nivelul reflecției și acțiunii politice în Republica Moldova (doctrina Partidului Popular Creștin Democrat).

Alt grupaj de articole, precum „Les débuts du féminisme roumain. De l'action individuelle à l'action collective“ (Ionela Băluță), „Les revendications politiques des Roumains dans les années '20. Le travail féministe de la Princesse Alexandrina Cantacuzino au niveau national et balkanique“ (Alexandra Petrescu), „Les enjeux politiques des rapports de sexe; La politique familiale roumaine en context européen“ (Anca Dohotariu), „Débattre la prostitution. Les politiques du savoir“ (Cristina Fometescu), fac din această publicație o lectură utilă pentru studiul realității sociale sub toate aspectele ei. În final, ne rețin atenția amplele recenzii de carte bine selectate, ce completează conținutul interesant al revistei.

EAST EUROPEAN POLITICS AND SOCIETIES, Volume 222, Number 1, Winter 2008, sub titlul generic — „Noii membri U.E: suferințele modernizării“, acoperă o sferă complexă de probleme asupra politicilor sociale și caracteristicilor societăților est-europene, înainte și după 1989.

Sub titlul „Diplomaticia religioasă și socialismul: Biserica ortodoxă română și Biserica engleză (1956-1959)“, Lucian N. Leuștean analizează raportul între biserica ortodoxă și regimul comunist pe durata uneia din perioadele persecuției religioase cele mai intense din Republica Populară Română. Deși ierarhia bisericii și-a demonstrat sprijinul pentru construcția socialistă a țării, regimul a început o campanie împotriva religiei, materializată prin arestări (cazul Patriarhului Iustinian Marina și al Mitropolitului Iustinian Moisescu). Încercând un contact mai apropiat cu Europa de Vest, regimul comunist a permis ierarhilor să se întâlniească cu clerici din străinătate, în special din Biserica engleză. În opinia autorului, aceste întâlniri religioase diplomatice au jucat un dublu rol. Regimul a conștientizat că poate beneficia de pe urma relațiilor ecclaziastice internaționale, în timp ce imaginea lui Iustinian s-a schimbat în Vest din cauza „patriarhului roșu“ în ceea ce unui lider veritabil, interesat de supraviețuirea propriei sale biserici.

O altă perspectivă a ideologiei comuniste și a practicilor social-culturale, folosite în slujba sa, este expusa în studiul „Fabricarea socialismului bulgar: Frontul Patriotice în Bulgaria comună, 1944-1989“, semnat de Ulf Brunnbauer. Articolul prezintă activitățile Frontului Patriotice și evoluția sa de la coalitia antifascistă condusă de comuniști, care a preluat putere în 1944, la organizația de masă largită în Bulgaria socialistă, chiar fără putere politică reală. În anii

'50, campaniile de propagandă, eforturile de „lobbying“ și instituirea „Tribunelor tovărășești“ au fost folosite de Frontul Patriotice în scopul de a crea „modul de viață socialist“. Activitățile Frontului relevăază ce tip de practici populare și consecințe ale schimbării sociale au fost considerate problematice de către regimul comunist și cum au fost formulate acestea. Autorul clarifică, prin analiza sa, bazată pe înregistrări de arhivă publicate, unele din strategiile statului-partid de instaurare a hegemoniei culturale.

Într-o celelalte contribuție remarcabile ale acestui număr de revistă, semnată și articolul „Intelectualii și politicele postcomuniste în România. O analiză a discursului public, 1990-2000“, semnat de Cosmina Tănăsoiu. Examînând discursurile publice practice în discursul primei decăde a politiciilor postcomuniste, acest studiu încearcă să răspundă unei interrogații: în ce măsură intelectualii publici și-au îndeplinit rolul potențial de a fi actori de valoare prin cultivarea alternativelor și provocând neconveniți modele de gândire în societățile în care trăiesc? Sunt identificate atât anti-discursurile destructive orientate spre demontarea relatărilor specifice (de ex., comunism, retorică etnic-națională, politice de clan), cât și discursurile constructive concentrate asupra creării de relatări noi (de ex., societate civilă, cetățenie europeană, legislație europeană). Autoarea argumentează ideea că intelectualitatea nu trebuie judecată în funcție de succesul ei electoral, ci după abilitatea de a provoca dezbaterea și de a aborda acele subiecte considerate a fi inconfortabile politice de către actorii politici conaționali și de către societate în general.

Un alt grupaj de studii dezbată atât condițiile interne pe care trebuie să le îndeplinească unele state din Europa Centrală și de Est pentru aderarea la UE,

cât și consecințele extreme ale aderării privind emigrarea și drepturile minorităților în țările integrate. Semnalăm, în acest context, articolele: „Întârziatii victorioși: accesul Bulgariei și României la UE“ (Gergana Noutcheva și Dimitar Bechen); „Eludarea controalelor la intrare și ieșire: emigranți români și moldoveni în Uniunea Europeană“ (Irina Culic).

Primul studiu prezintă motivele întârzierii Bulgariei și României la aderarea în UE. Se pune accent pe rolul presiunii externe, pe condiționalitatea UE ce a înclinat balanța politică în favoarea unui consens al reformelor pro-UE, care a reușit să spargă cercul viuos al semireformelor și să califice, în final, Bulgaria și România pentru intrarea în Uniunea Europeană.

Migrația internațională, strategiile de emigrare, migrația forței de muncă, modele de migrație ale cetățenilor români și moldoveni în Uniune constituie teme abordate de Irina Culic. Articolul intenționează să arate în ce măsură viața politică și politicele de imigratie se întrepătrund la diferite niveluri de acțiune: organizații supranacionale și transnaționale, state, rețele locale, pe de o parte, și emigranți, pe de altă parte. Cercetând modelele de migrație ale cetățenilor români și moldoveni din Uniunea Europeană, articolul sugerează că înțelegerea cursului strategiilor de emigrare necesită folosirea unor cercetători specializați în drepturile imigrantilor și care să-i considere pe migranții bine informați ca și actori care interpretează, în ambele sensuri ale cuvântului, regulile și reglementările autorităților.

„Ce anume a limitat impactul UE asupra drepturilor minorităților în țările aderării?“, semnat de Bernd Rechel, încheie seria de articole incluse în revistă. Luând Bulgaria ca studiu de caz, autorul identifică un număr de factori care au diminuat drepturile minorităților în unele țări din Europa Centrală și de Est la procesul de aderare: lipsa standardelor interne ale drepturilor minorităților; o subliniere accentuată asupra „aquis-ului comunitar“; lipsa de expertiză a temelor privind minoritățile, monitorizarea superficială a statelor candidate; neluarea în considerare a drepturilor omului și eșecul exprimării publice orientate asupra minorităților. Cazul Bulgariei a fost diferit față de cel al vecinilor sub aspectul lipsei implicării Înaltului Comisar al Minorităților Naționale (ICMN) al OSCE.

Numărul 3, volum 20, toamna 2008, al *East Asian Review* este focalizat asupra unor aspecte de mare interes pentru secolul 21: situația alimentară în cadrul economiei socialești a Coreei de Nord; studiul actual al relațiilor inter-coreene privind dezvoltarea și cooperarea economică regională, rivalitățile dintre China și Japonia privind securizarea resurselor energetice, dar și a căilor de transport în zona Asia-Pacific.

Rubrica „Ediții speciale“ este deschisă de studiul lui Hong Song-Kuk, „Sistemul de producție colectiv din Coreea de Nord și lipsa de alimente“. Sunt examineate cauzele sistemului deficitar al economiei socialiste ce mențin productivitatea agricolă nord-coreeană la un nivel scăzut: politicile agricole axate pe

cultivarea densă și pe ferme terasate conform metodei „Juche“ (auto-ajutorare); managerierea agricolă guvernată de un sistem vertical „top-down“, controlat riguros de partidul centru. Importul, ajutoarele primite de la Coreea de Sud și de la comunitatea internațională nu reușesc să satisfacă cererea de produse agricole. Pentru ca Coreea de Nord să scape de lipsa cronică a hranei trebuie să-și crească productivitatea în domeniul alimentar dezavuând sistemul producției collective și privatizând sectorul agricol. În acest fel se poate normaliza atât capacitatea sa de import, cât și sistemul economic.

În contextul actual al globalizării, lupta pentru rezerve stable de resurse energetice devine primordială în strategia politică pe termen lung a oricărui stat. Pe această linie se înscriu articolele: „Siguranța transportului energiei și răspunsul Coreei“ (Choo, Jaewoo); „Strategia sud-coreeană pentru securitatea energetică: cooperarea cu Asia de Sud-Est“ (Yoo, Ho-Keun). Autorul primului articol analizează motivele rezervate ale Rusiei privind siguranța energetică regională, precum și rivalitățile dintre China și Japonia raportate la dorința lor de a fi destinația finală a robinetelor de conducte spre Asia de Est. Urinând evoluția competiției lor, autorul sugerează, în concluzie, implicațiile politice ale izolării Coreei de Nord „într-un astăzi strategie“.

Cel de-al doilea studiu, semnat de Yoo Ho-Keun, examinează caracteristicile securității energetice sud-coreene bazată pe „strategia dezvoltării cu privire spre — în afară“. Au fost sugerate unele proiecte pentru depășirea crizei energetice actuale sau viitoare: dezvoltarea energiei alternative; reducerea consumului de energie și creșterea rezervelor energetice; opțiuni viabile în strategiile de cooperare cu țările din Asia de Sud-Est bogate în petrol, cum ar fi Malaezia și Indonezia.

Un studiu separat, semnat de Shin Beon-Shik, se referă la „Tema nucleară nord-coreană, conveorabile celor sase părți și Rusia: interesul, percepția și politica Rusiei“. Sunt examinate, în special, tendințele care influențează politica marilor puteri care au un cuvânt de spus asupra Asiei: Statele Unite, China, Japonia, Coreea de Sud. Autorul remarcă poziția și reputația de jucător deplin al Rusiei la Conveoribile celor Sase-părți și de „broker onest“ între SUA și Coreea de Nord privind cooperarea și facilitarea menținerii păcii și securității în Asia de Nord-Est. Opțiunea preferată a Moscovei de rezolvare a subiectelor proliferării sau neproliferării armamentului nuclear în Coreea de Nord este „modelul ucrainian“, în schimb, SUA pare a fi mai înclinate să aleagă „modelul libian“. În final, sunt reliefate caracteristicile esforțurilor rusești de a îngusta diferența între părți privind securitatea nucleară asiatică și care pot ajuta și duce chiar la procesul demontării complete a bombei nucleare nord-coreene. Când acest lucru se va fi realizat, va contribui la întărirea rolului și poziției Rusiei în politica regională din Asia de Nord-Est.

Monica Marinescu